

УДК 81'25'22-13:81'42

Андрейчук Н.І.

ПОТЕНЦІАЛ ЛІНГВОСЕМІОТИЧНОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИХ СТУДІЙ

Стаття присвячена розгляду лінгвосеміотичної інтерпретації як методу аналізу тексту. Запропоноване лінгвосеміотичне бачення комунікативного процесу ґрунтується на його тлумаченні як процесу кодування, декодування та перекодування структур смислу із застосуванням лінгвокультурного простору як моделі життєвого світу людини, яка одночасно слугує моделлю інтерпретації. Постулюється, що лінгвокультурний простір як лінгвосеміотична категорія може бути використаний для тлумачення репродуктивної інтерпретації як методу перекладознавчого аналізу. Сформульовано низку канонів, які є визначальними для застосування лінгвосеміотичного підходу у перекладознавчих студіях.

Ключові слова: лінгвосеміотична інтерпретація, життєвий світ людини, лінгвокультурний простір, закодований/декодований/перекодований текст, репродуктивна інтерпретація.

Андрейчук Н. И. Потенциал лингвосемiotической интерпретации для развития переводоведческих исследований. *Статья посвящена изучению лингвосемiotической интерпретации как метода анализа текста. Предложенное лингвосемiotическое рассмотрение коммуникативного процесса основывается на его понимании как процесса кодирования, декодирования и перекодирования структур смысла с применением лингвокультурного пространства как модели жизненного мира человека, которая одновременно служит моделью интерпретации. Постулируется, что лингвокультурное пространство как лингвосемiotическая категория может быть использовано для рассмотрения репродуктивной интерпретации как метода переводоведческого анализа. Сформулированы каноны, которые являются определяющими для применения лингвосемiotического подхода в переводоведческих исследованиях.*

Ключевые слова: лингвосемiotическая интерпретация, жизненный мир человека, лингвокультурное пространство, закодированный/декодированный/перекодированный текст, репродуктивная интерпретация.

Andreichuk N.I. Lingual-and-semiotic Text Interpretation and Its Potential for Translation Studies Development. *The paper studies linguosemiotic interpretation as a method of text analysis. The suggested linguosemiotic approach to the defining of the communicative process is based on the claim that it is the process of coding, decoding and recoding of sense structures applying linguocultural space. The latter is viewed as a model of human life-world which also serves as a model of interpretation. Linguocultural space as a linguosemiotic category is reckoned to be an effective tool for studying reproductive interpretation as a method of translation analysis. The author formulates basic canons of applying linguosemiotic approach in translation studies.*

Key words: linguosemiotic interpretation, human life-world, linguocultural space, encoded/decoded/recoded text, reproductive interpretation.

Вербальне перекодування засобами іншого вербального коду веде до появи численних іншомовних перекладів еталонного твору (І.М.Колєгаєва).

Сучасна лінгвістика має у своєму арсеналі низку наукових розвідок, які стосуються загальних підходів та принципів дослідження мови та інструментарію, яким оперують мовознавці. Однак питання методології мовознавчих досліджень для багатьох науковців зводиться лише до строгого дотримання традиційних настанов та „посилання на авторитети”. Отож, не можна не погодитись з О. Селівановою, що така галузь лінгвістики як лінгвометодологія потребує зараз особливої уваги, оскільки вона спрямована на з'ясування природи мови у співвідношенні зі свідомістю її носіїв, соціумом, культурою, дійсністю, комунікацією, процесами пізнання світу, а також на формування інструментарію, засад і способів опису й аналізу мови та її продуктів [7, 28]. Одним з основних завдань лінгвометодології є обґрунтування зв'язку пізнавальної здатності людини з мовою, мовленням та комунікацією. Засадничим для цього обґрунтування може стати тлумачення життєвого світу людини як „проміжного світу” – когнітивного середовища, у якому відбувається процес знакотворення, тобто встановлюється зв'язок між світом речей і світом мови¹. Життєвий світ людини детермінований знакотвірною діяльністю соціуму в цілому і кожним його членом, як творчою мовною особистістю, зокрема. Навколишня дійсність відображається свідомістю, видозмінюється у мисленні і репрезентується у мові. Мова має дві знакові форми: мовлення і мислення. Втілення думки у мовленні є лише переведенням однієї форми знаків у іншу. Ще до того як мисленнєвий зміст передається через мовлення, він уже повинен існувати у знаковій формі. Його утворення є процесом пізнання, *id est* процесом формування життєвого світу людини. У діяльності мислення відбувається формування семіотичної моделі світу, яке стає можливим лише завдяки знакам. Відображений у свідомості людини світ перетворюється в образ світу, що становить початкову точку творення знака. Таким чином, життєвий світ людини як лінгвосеміотична категорія є результатом накопичення інформації про світ, що супроводжується утворенням мовних знаків.

Запропоноване тлумачення життєвого світу людини як середовища ко-

¹ Е. Гуссерль ввів це поняття у роботі „Криза європейських наук і трансцендентальна феноменологія” [4], перша частина якої вийшла в січні 1936 року у Белграді, а повне видання – лише після смерті автора. Ще у травні 1935, читаючи у Празі лекції „Криза європейського людства і філософія”, Е. Гуссерль звертається до теми „наук про дух”, предметом інтересу яких є „люди як особистості, їхнє особистісне життя і діяльність і, відповідно, її продукти”. Життя розглядається не у фізіологічному сенсі, а означає життя, що створює продукти духа – „культуротвірне життя в єдності визначеної історичності”. Основою суб'єктивної роботи думки дослідника є „оточуючий життєвий світ; він постійно передбачається як ґрунт, поле його діяльності, в якому тільки і мають смисл його проблеми і способи мислення” [5]. Розвиваючи ідею життєвого світу у „Кризі європейської науки”, Е. Гуссерль стверджує, що він є смисловим фундаментом усякого людського знання. Він породжується життєвою активністю трансцендентального Я, є теоретичним узагальненням на основі очевидностей первинного досвіду, тобто самого життєвого світу, котрий надає матеріал, у тому числі й для філософських побудов [4, 152]. Отже, світ у феноменології постає як особливий життєвий світ, що формується із суджень про світ (*doxa*). На думку Ф. Бацевича, таке розуміння близьке до ідей неогумбольдтіанства щодо проміжного світу, який складається із значень мови і перебуває між свідомістю людини і об'єктивним світом речей [3, 144].

дування (знакотворення) та декодування (інтерпретації) смислів робить цю категорію визначальною для розуміння процесів комунікації. Кодування та декодування є основою комунікації, яка у сучасному мовознавстві розглядається як процес, у якому учасники оперують кодами (Г. Булова, Дж. Ділі, І. Добичіна, І. Колегаєва, Н. Мечковська, М. Нікітін, Р. Якобсон). Лінгвосеміотичне тлумачення коду передбачає виокремлення трьох аспектів: 1) код як встановлення відношення між знаком і об'єктом; 2) код як відношення між об'єктами в тексті, що забезпечує розкриття смислу мовного знака; 3) код як відношення знаків у тексті, що відображають соціально, історично та культурно зумовлені зв'язки об'єктів, визначальні для даного типу дискурсу – лінгвокультурний код (далі ЛКК). ЛКК є інтерсуб'єктивними феноменами, які вкорінені в історію та життя суспільства і становлять найважливішу частину системи конвенцій, що склалися в культурі етносу. **Інтерпретаційна модель, котра дає змогу виявити структури смислу через варіативність мовних кодів, становить лінгвокультурний простір (далі ЛКП) носія мови конкретної епохи.** Оскільки життєвий світ людини є знакотвірним середовищем, то ЛКП як модель інтерпретації знаків є моделлю цього світу [2, 17 – 27].

Лінгвосеміотичне бачення комунікативного процесу ґрунтується на його тлумаченні як процесу кодування та декодування структур смислу із застосуванням ЛКП як моделі життєвого світу людини, яка одночасно слугує моделлю інтерпретації. Інтерпретацію розглядаємо як пізнавальну процедуру, яка має на меті розуміння. З опорою на ідеї Еміліо Бетті² вважаємо, що об'єктом інтерпретації у герменевтичному сенсі є суб'єктивність іншого. Вона визначає смисловмісну форму, у якій об'єктивований „дух”, котрий таким чином стає доступним для іншого „духу” (інтерпретатора). Поняття інтерпретації Е. Бетті узагальнює у 4 канонах (формулювання канонів цит. за [9, 92]). **Перший канон** стосується предмету інтерпретації: смисловмісні форми є автономними і мають власну логіку розвитку. Цей канон тлумачимо як автономність закодованого тексту. **Другий канон** стосується когерентності значення: взаємозв'язки елементів між собою та між елементами і цілісною формою дозволяють взаємне виділення та тлумачення елементів стосовно цілого та навпаки. Цей канон співвідносний з нашою ідеєю стосовно зв'язку базових, лінгвокультурних та гіперкодів у дискурсі³. Третій канон Бетті формулює таким чином: слід адаптувати та інтегрувати розуміння у відповідності до власного розумового горизонту, щоб реконструювати

² Еміліо Бетті (1890 – 1968) народився в Камеріно, Італія. Мав докторські ступені з права та філософії. Викладав право у низці італійських університетів, а з 1917 року – у Франкфуртському університеті в Німеччині. Там він вивчав теорії інтерпретації Вільгельма Дільтея і вони стали опорними для його підходу. В Німеччині він опублікував низку статей, які зробили його відомим як герменевта. У 1948 році Бетті повернувся в Італію, де викладав право у Римському університеті, а згодом заснував і очолив Інститут інтерпретативної теорії. Жодна з основних робіт Бетті не була перекладена англійською мовою. Окремі уривки були перекладені Сюзанною Ноукс та Джозефом Бляйхером. Вклад Бетті у герменевтику в основному відомий з аналізу, який знаходимо у працях Ганса-Георґа Гадамера, Еріка Хірша, Річарда Палмера та інших вчених.

³ До категорійної системи лінгвокультурного простору належать мовні коди трьох типів: а) базові коди – окремі знакові системи (імена денотатів); б) лінгвокультурні коди – дискурсно зумовлені зв'язки однорідних субкодів (денотативних полів); в) гіперкоди – ідеологічні пресупозиції тексту [2, 101].

творчий процес автора тексту. Цей канон відповідає нашому тлумаченню ЛКП як моделі інтерпретації: в межах „горизонту”, визначених нашим життєвим світом. Четвертий канон: співвідносність значення. Тут Бетті наголошує, що слід працювати дуже зосереджено (*give one's full attention and intellectual openness*), щоб уникнути „наси́льства” над інтерпретацією (*to avoid violence to the process of interpretation*). А, щоб повністю зануритися у процес, слід мати відповідні фонові знання, зокрема стосовно питань свободи, освіти, рівності та мовної спільноти [9, 92]. У цьому каноні знову наголошується на „інтелектуальній відкритості” по відношенню до інтерпретованого тексту, тобто певної конгеніальної налаштованості стосовно предмета. У нашому тлумаченні цей канон співвідноситься зі спрямованістю інтерпретації на реконструювання ЛКП відправника.

Канони Е.Бетті об'єднують його з традиціями Ф. Шляєрмахера та В. Дільтея. Вони привертають увагу до залежності адекватності інтерпретації від відношення між об'єктом (суб'єктивністю автора) і суб'єктом (суб'єктивністю інтерпретатора). Його програма також визначає спектр герменевтичних завдань, вказуючи, що у різних галузях, інтерпретативна діяльність може бути різною: а) репродуктивна інтерпретація, яка використовується при перекладі, у театральних виставах та музиці; б) нормативна інтерпретація, яка „працює” у юриспруденції, теології і психології; в) феноменологічна інтерпретація, яка охоплює історію та освіту [9, 92]. Попри дискусійність цієї класифікації⁴, плідним для цього дослідження, яке спрямоване на виявлення потенціалу методу лінгвосеміотичної інтерпретації для перекладацьких студій, вважаємо термін репродуктивна інтерпретація. Фактично, праця перекладача включає, перш за все, репродуктивну інтерпретацію. Закодований текст уводить у дію сукупний механізм керування процесом його інтерпретації. Лінгвосеміотичний аналіз тексту забезпечується застосуванням трихотомії інтерпретант, яка містить такі механізми а) встановлення зв'язку з конкретними „денотативними подіями” (подієва інтерпретанта); б) ідентифікація ментального стереотипу, представленого сукупністю когнітивних структур зі знаковим втіленням у тексті певного жанру (поняттєва інтерпретанта); в) з'ясування оцінки повідомлення через встановлення конотату зв'язків основних денотативних полів тексту (культурна інтерпретанта) (детальніше див. [1]). Застосування цієї трихотомії відображає не лише аналіз лінгвістичних параметрів тексту, але й рух і структурування смислів у свідомості відправника (автора) і отримувача. Перекладач шляхом аналізу лінгвокультурного кодування тексту (лінгвістичних механізмів тексту) відтворює ЛКП автора. Його власний ЛКП визначає вибір засобів перекодування тексту. І.М.Колєгаєва привертає увагу до факту, що за умов появи у ланцюжку „автор – твір – читач” додаткової комунікативної фігури: чи то коментатора чи то перекладача відбувається комунікативна трансформація повідомлення [6, 11]. При цьому цільовою настановою перекладача є звести до мінімуму розбіжності у

⁴ Дискусійним, зокрема, є виокремлення феноменологічної інтерпретації, адже вся герменевтика Е.Бетті побудована на засадах феноменології.

мовно-культурних тезаурусах автора і його іншомовних читачів. Згадані тезауруси співвідносять з нашим тлумаченням лінгвокультурного кодування.

Таким чином, лінгвосеміотична інтерпретація, яка спрямована на реконструювання ЛКП автора, через аналіз кодування тексту, використовується перекладачем для забезпечення адекватного перекодування тексту. Отримувач (читач) має справу з перекодованим текстом, який інтерпретує у відповідності до власного ЛКП. Інтерпретатор-перекладознавець працює з двома (чи, у випадку множинності перекладів, з більшою кількістю) текстів (див. Рис.1).

Перекладознавчий аналіз спрямований на зіставне вивчення лінгвокультурного кодування тексту оригіналу та перекладу. Він відрізняється від тих проектів методологічної герменевтики, у яких об'єкт інтерпретації – це інший суб'єкт, який виступає не як річ, а як співрозмовник, учасник суб'єктивного життя самого інтерпретатора. Однак і для герменевта, і для семіотика, і для перекладознавця предметом інтерпретації є „смисловмісна форма” (репрезентамен), у якій об'єктивований „дух” (інтерпретанта), який доступний для іншого „духу” інтерпретатора-отримувача).

Підсумовуючи, сформулюємо низку канонів, на які, на нашу думку, опирається застосування лінгвосеміотичного підходу у перекладознавчих студіях: 1) канон комунікативної інтенції автора, яка втілена у „вихідних” лінгвокультурних кодах; 2) канон відтворення „вихідних” кодів з використанням лінгвокультурного простору як моделі інтерпретації; 3) третій канон – герменевтична „конгеніальна установка” по відношенню до предмета, яка вимагає адекватного рівня компетенції інтерпретатора-перекладача стосовно ЛКП автора; 4) четвертий канон – канон повноти відтворення. В методологічному аспекті він означає, що прагнення до об'єктивності інтерпретації (в сенсі другого канону) не означає прагнення позбутися власного лінгвокультурного простору перекладача.

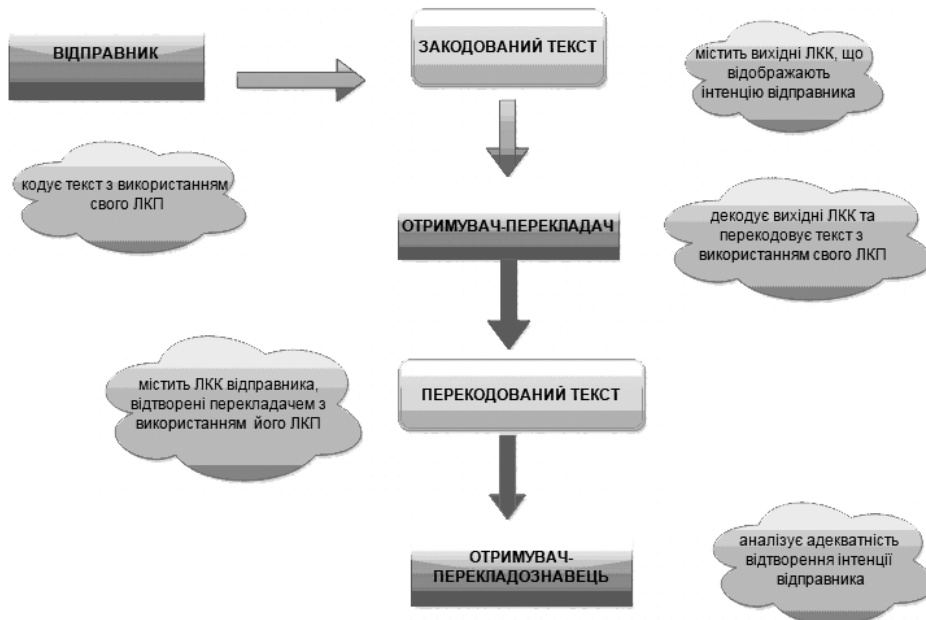

Рис. 1. Лінгвосеміотичний підхід до репродуктивної інтерпретації.

Запропоновані вище канони узгоджуються з концепцією відкритості тексту для перекладу у семіотичних студіях. Оскільки текст є простором знакової реальності, то він завжди може бути декодований з використанням трістої за своєю природою інтерпретанти і повторно закодований з використанням іншої системи кодів. З розбіжностями у способах кодування можуть бути пов'язані невідповідності в перекладі.

Наведені вище міркування дозволяють зробити висновок, що оскільки переклад як один із найважливіших культурних процесів, починаючи від Р. Якобсона, розглядається як інтерпретація знаків [8, 260 – 266], то лінгвосеміотичний підхід має великий потенціал для перекладознавчих студій. Розвиток ідей кодування/декодування/перекодування тексту має безпосередній стосунок і до тлумачення процесу перекладу. Інтерпретативна природа кодів забезпечує здатність перекладача „відчитувати” їх та відтворювати в іншомовній версії. Таким чином, попри відсутність експліцитно вираженого розуміння, ідеї, випрацювані лінгвосеміотикою, є плідними для розвитку перекладознавчих студій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрейчук Н. І. Інтерпретанта як людський чинник мовного семіозису / Н. І. Андрейчук // *Мовознавство*. – 2012. – №3. – С. 65-74.
2. Андрейчук Н. І. Семіотика лінгвокультурного простору Англії кінця XV – початку XVII століття: монографія [Текст] / Н. І. Андрейчук. – Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2011. – 280 с.
3. Бацевич Ф.С. Філософія мови : Історія лінгвофілософських учень : підручник / Ф. С. Бацевич. – К. : ВЦ «Академія», 2008. – 240 с.
4. Гуссерль Э. Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология / Эдмунд Гуссерль. – СПб. : Владимир Даль, 2004. – 400 с.
5. Гуссерль Э. Кризис европейского человечества и философия / Э. Гуссерль // *Вопросы философии*. – 1986. – № 3. – С. 101-116.
6. Колегаєва І.М. Літературний твір й іншомовна читацька аудиторія (комунікативні аспекти текстових трансформацій) / І.М.Колегаєва //Щорічні записки з українського мовознавства. *Opera annua in linguistica ucrainiana. Fascicullum 3.*– Одеса, 1996. – Вип.3. – С. 9-22.
7. Селіванова О. Методи дослідження тексту в сучасній лінгвістиці / О.Селіванова // *Світ свідомості в мові. Мир свідомості в мові. Монографічне видання*. – Черкаси: Ю.Чабаненко, 2012. – С.327-346.
8. Jacobson R. On Linguistic Aspects of Translation / Roman Jakobson // *Selected Writings. Word and Language*. – The Hague: Mouton & Co. Printers, 1971. – P. 260-266.
9. Pressler Ch.A. Sociology and Interpretation: from Weber to Habermas / Charles A.Pressler, Fabio B. Dasilva. – Albany: State University of New York Press, 1996. – 208 p.

REFERENCES

1. Andreichuk, N. (2012). Interpretanta yak liudskiy chynnyk movnoho semiozysu. *Movoznavstvo*, (3), 65-74.
2. Andreichuk, N. (2011). *Semiotyka linhvokulturnoho prostoru Anhlii kintsia XV – pochatku XVII stolittia: Monohrafiia*. Lviv: Vyd-vo Lvivskoi politekhniki.
3. Batsevych, F.S. (2008). *Filosofiiia movy : Istoriia linhvofilosofskykh uchen : pidruchnyk*. Kyiv: «Akademiia».
4. Gusserl', Je. (2004). *Krizis evropejskih nauk i transcendental'naja fenomenologija*. SPb. : Vladimir Dal'.
5. Gusserl', Je. (1986). *Krizis evropejskogo chelovechestva i filosofija*. *Voprosy filosofii*, (3), 101 – 116.

6. Kolehaieva, I.M. (1996). Literaturnyi tvir i inshomovna chytatska audytoriiia (komunikatyvni aspekty tekstovykh transformatsii). Shchorichni zapysky z ukrainskoho movoznavstva. Opera annua in linguistica ucrainiana, (3), 9 – 22.
7. Selivanova, O. (2012). Metody doslidzhennia tekstu v suchasni linhvistytsi. Svit svidomosti v movi. Myr soznanyia v yazyke: Monohrafichne vydannia, 327 – 346.
10. Jacobson, R. (1971). On Linguistic Aspects of Translation. Selected Writings. Word and Language. The Hague: Mouton & Co. Printers, 260 – 266.
11. Pressler, Ch.A., Dasilva, Fabio B. (1996). Sociology and Interpretation: from Weber to Habermas. Albany: State University of New York Press.
Стаття надійшла до редакції 12.03.2015 р.